

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВОТВОРЧОСТІ ТА
НАУКОВО-ПРАВОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення Вченої ради Науково-
Дослідного інституту правотворчості та
науково-правових експертиз Національної
академії правових наук України
від 28 вересня 2023 р., протокол № 10

**СИЛАБУС
навчальної дисципліни**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПАДКОВОГО ПРАВА (ВК.10)
ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Викладач	Кухарев Олександр Євгенович, провідний науковий співробітник відділу відділу приватноправових досліджень, доктор юридичних наук, професор
Контактні дані	+380506053042, kukharyev@gmail.com
Наукові профілі викладача	ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2086-9179 Google Scholar: https://scholar.google.com.ua/citations?user=SfspT4gAAAAJ&hl=uk Scopus Author ID:

	https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57221999764
Назва освітньо-наукової програми	081 Право
Рівень вищої освіти	Третій (освітньо-науковий) рівень (Національна рамка кваліфікацій – 8 рівень; третій (докторський) цикл вищої освіти Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти)
Галузь знань	08 Право
Спеціальність	081 Право
Статус дисципліни	Вибіркова компонента освітньо-наукової програми, вивчається в 4 семестрі II курсу навчання
Мова викладання	Українська
Обсяг дисципліни в кредитах ECTS/годинах	5 кредитів ЄКТС (загальний обсяг - 150 год.)
	- аудиторна робота: 46 год. для денної форми навчання або 20 год. для заочної форми навчання, з них:
	лекції: 16 год. для денної форми навчання або 10 год. для заочної форми навчання
	семінарські заняття: 30 год. для денної форми навчання або 10 год. для заочної форми навчання
	- самостійна робота: 104 год. для денної форми навчання або 130 год. для заочної форми навчання
Консультації з навчальної дисципліни	Аудиторні консультації: аудиторія-бібліотека згідно з графіком консультацій. Онлайн-консультації: через системи дистанційного навчання Zoom, Google Meet, тощо або електронною поштою викладача
Мета вивчення навчальної дисципліни	Формування у здобувачів третього рівня вищої освіти ступеня доктора філософії ґрунтовних теоретичних знань із спадкового права, вироблення та удосконалення ними особливих умінь, практичних навичок, необхідних для здійснення ними наукової, науково-педагогічної та професійної діяльності в сфері права.
Завдання вивчення навчальної дисципліни	Опанувати основні положення доктрини спадкового права; засвоїти положення джерел спадкового права; набути вміння та навички вірно тлумачити норми спадкового права і правильно їх застосовувати в конкретній життєвій ситуації; вміти здійснювати критичний аналіз правових явищ у сфері спадкового права; здобувати навички правової аргументації власної позиції; синтезувати нові та комплексні ідеї, підходи до правового регулювання спадкових відносин з урахуванням євроінтеграційної складової усіх компонентів суспільства.

Форми та види проведення навчальних занять	Форма навчання – денна або заочна (з використанням елементів дистанційного навчання). Види навчальних занять: лекції, семінарські, самостійна робота.
Локація та необхідне обладнання	Аудиторія-бібліотека НДІ правотворчості та науково-правових експертиз НАПрН України. Мультимедійне обладнання (ноутбук, проектор), комп'ютерне забезпечення з виходом у мережу Інтернет. Передбачається робота з відкритими базами даних та реєстрами.
Самостійна робота	Підготовка до семінарських занять, поточного та підсумкового контролю, опрацювання рекомендованої літератури, вирішення кейсів.
Індивідуальні завдання	Узагальнення юридичної практики за певною тематикою, підготовка тез доповідей на конференціях, круглих столах, підготовка рефератів, розробка проєктів нормативно-правових актів.
Контроль	Поточний контроль: опитування на семінарських заняттях; вирішення кейсів; участь в дискусіях, веб-квестах, обговоренні доповідей, рефератів; підготовка рефератів та доповідей; тестування; виконання самостійних робіт. Підсумковий контроль: залік.
Політика навчального курсу	Пропущені заняття відпрацьовуються усно (в онлайн режимі) за темою заняття згідно з графіком консультацій викладача; наукові роботи виконуються і оцінюються з дотриманням належної академічної доброчесності. За порушення академічної доброчесності здобувачі вищої освіти можуть бути притягнені до академічної відповідальності.
Інтегральна компетентність, загальні компетентності, фахові компетентності	ІК. Здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності у сфері права, застосовувати методологію наукової та педагогічної діяльності, проводити власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. ЗК01. Здатність генерувати нові ідеї (креативність). ЗК02. Здатність розробляти наукові проєкти та управляти ними. ЗК03. Здатність розв'язувати комплексні проблеми на основі системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору. ЗК04. Здатність усно і письмово презентувати результати власного наукового дослідження українською та іноземною мовами, глибоко розуміти іншомовні наукові та професійні тексти за напрямом досліджень. ЗК06. Здатність саморозвиватися і самовдосконалюватися впродовж життя, оцінювати рівень власної фахової компетентності

та підвищувати професійну кваліфікацію й мобільність.

СК01. Здатність планувати та виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у галузі права та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з права та суміжних галузей.

СК02. Здатність застосовувати методи правового і міждисциплінарного дослідження, виявляти їх евристичні можливості та межі, використовувати релевантний дослідницький інструментарій.

СК04. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького характеру у сфері права та забезпечувати якість виконуваних досліджень; дотримання права інтелектуальної власності та стандартів академічної доброчесності.

СК05. Здатність моделювати оптимальні варіанти вирішення складних правових проблем, прогнозувати можливі наслідки їх реалізації.

СК06. Здатність здійснювати експертну діяльність у сфері права.

СК08. Здатність тлумачити та застосовувати нормативно-правові акти та інші джерела права у сфері захисту прав та інтересів суб'єктів правовідносин, аналізувати та узагальнювати судову практику.

СК09. Здатність проводити компаративістські наукові дослідження, застосовувати норми міжнародного приватного права, аналізувати національну правову систему на предмет інтеграції та адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

СК10. Здатність складати правові документи, в тому числі процесуальні, вміти формулювати та відстоювати правову позицію в конкретній справі.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ТЕМАМИ

Тема № 1. Розвиток доктрини спадкового права

Тенденції розвитку доктрини спадкового права як приватного права. Проблемні питання визначення місця спадкового права в системі приватного права. Методологічні засади спадкового права. Вчення про предмет та метод спадкового права. Диспозитивність в спадковому праві. Принципи спадкового права.

Тема № 2. Спадкові правовідносини. Концепція універсального спадкового правонаступництва

Вчення про спадкові правовідносини. Проблемні питання виникнення та припинення спадкових правовідносин. Особливості дії спадкового законодавства у часі. Суб'єкти спадкових правовідносин. Насцитуруси, комморієнти. Концепція універсального спадкового правонаступництва та її зміст.

Тема № 3. Спадщина як особливий об'єкт цивільних прав

Загальні положення про спадщину як особливий об'єкт цивільних прав. Визначальні ознаки спадщини як об'єкта цивільних прав. Права у складі спадщини. Проблеми

наступництва у праві на одержання сум заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, інших соціальних виплат, які належали спадкодавцеві. Особливості спадкування права на вклад у банку (фінансовій установі). Обов'язки у складі спадщини. Спадкування обов'язку відшкодувати майнову шкоду (збитки) та моральну шкоду, яка була завдана спадкодавцем. Межі та механізм виконання спадкоємцем обов'язків спадкодавця. Права та обов'язки особи, які не можуть успадковуватися в силу її смерті.

Тема № 4. Проблеми здійснення спадкоємцями права на спадкування

Прийняття спадщини та її способи у спадковому праві. Сутність строку для прийняття спадщини. Визначення спадкоємцю додаткового строку для прийняття спадщини. Правові наслідки неприйняття спадкоємцем спадщини. Право на відмову від прийняття спадщини та особливості його здійснення. Правова природа відмови від прийняття спадщини. Види відмови від прийняття спадщини. Оформлення спадкоємцями права на спадщину. Проблемні аспекти виникнення у спадкоємця права власності на успадковане нерухоме майно.

Тема № 5. Теоретичні та практичні проблеми спадкового договору

Проблеми визначення спадкового договору в системі цивільно-правових договорів. Предмет спадкового договору. Момент виникнення права власності у набувача за спадковим договором. Сторони спадкового договору. Особливості спадкового договору з участю подружжя. Юридична характеристика спадкового договору. Спеціальні способи забезпечення виконання спадкового договору. Особливості виконання спадкового договору після смерті відчужувача. Проблеми розірвання спадкового договору.

Програмні результати навчання

- РН01. Мати передові концептуальні та методологічні знання у сфері права і на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень, отримання нових знань та здійснення інновацій.
- РН03. Застосовувати у фаховій діяльності знання та розуміння системи права, історії світової та української правової думки, сучасної правової доктрини, а також основних напрямів та провідних тенденцій у розвитку права.
- РН10. Готувати правові висновки, пропозиції та рекомендації за результатами правового дослідження.
- РН11. Здійснювати доктринальне тлумачення норм національного, міжнародного та права Європейського Союзу, здійснювати порівняльний аналіз правових явищ та процесів у різних правових системах.
- РН14. Вміло тлумачити та ефективно застосовувати нормативно-правові акти та інші джерела права у сфері захисту прав та інтересів суб'єктів правовідносин, аналізувати та узагальнювати судову практику.
- РН15. Якісно проводити компаративістські наукові дослідження, застосовувати норми міжнародного приватного права, аналізувати

національну правову систему на предмет інтеграції та адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

PH16. Демонструвати вміння складати правові документи, в тому числі процесуальні, вміти формулювати та відстоювати правову позицію у конкретній справі.

КРИТЕРІЇ ТА ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

**Загальна кількість балів з навчальної дисципліни 100 балів ECTS =
поточний контроль 50 балів (семінарські заняття, СРС) +
підсумковий контроль 50 балів**

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка ECTS	визначення	Залікова оцінка
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	дуже добре	зараховано
74-81	C	добре	
64-73	D	задовільно	зараховано
60-63	E	достатньо	
35-59	FX	незадовільно з правом повторного складання підсумкового контролю	незараховано
0-34	F	незадовільно без права повторного складання підсумкового контролю	

- *90-100 балів (відмінно)* – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував досконале знання основних понять і правових категорій; вміння вільно оперувати категоріальним апаратом; вміння давати аргументовані, чіткі і логічно побудовані відповіді на питання; вміння системно аналізувати джерела права, правозастосовну практику і викладати аргументовану позицію з певної правової проблеми або життєвої ситуації; здатність юридично грамотно і толерантно викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми;

- *82-89 балів (дуже добре)* – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував добре знання основних понять і правових категорій; вміння оперувати категоріальним апаратом; вміння давати чіткі і логічно побудовані відповіді на питання; вміння аналізувати джерела права, правозастосовну практику і викладати позицію з певної правової проблеми або життєвої ситуації; здатність викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми з використанням під час підготовки обмеженого обсягу рекомендованої літератури;

- *74-81 (добре)* – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував знання основних понять і правових категорій; вміння оперувати категоріальним апаратом з окремими неточностями; вміння давати відповіді без суттєвих помилок на питання; вміння аналізувати джерела права, правозастосовну практику з певної правової проблеми або життєвої ситуації; здатність викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми з використанням під час підготовки обмеженого обсягу рекомендованої літератури;

• 64-73 (задовільно) – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував задовільне знання основних понять і правових категорій; оперування категоріальним апаратом з неточностями; недостатнє вміння давати відповіді на питання; недостатнє вміння аналізувати джерела права, правозастосовну практику з певної правової проблеми або життєвої ситуації; недостатню здатність викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми, обумовлену використанням під час підготовки незначного обсягу рекомендованої літератури;

• 59 і менше (незадовільно) – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував незнання основних понять і правових категорій; нездатність оперування категоріальним апаратом; відсутність вміння давати відповіді на питання; нездатність аналізувати джерела права, правозастосовну практику з певної правової проблеми або життєвої ситуації; нездатність викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми, обумовлену невикористанням під час підготовки рекомендованої літератури.

Критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти на семінарських заняттях

Оцінка «**відмінно**» виставляється здобувачеві вищої освіти, який показав всебічні та глибокі знання передбаченого робочою програмою матеріалу, законодавства, судової (адміністративної, нотаріальної) практики, рекомендованої робочою програмою курсу, проявив творчі здібності в розумінні, викладенні та використанні програмного матеріалу.

Оцінка «**добре**» виставляється здобувачеві вищої освіти, який показав повне знання передбаченого робочою програмою матеріалу, засвоїв основну літературу, рекомендовану робочою програмою курсу, виявив стабільний характер знань і здібності до їх самостійного набуття та оновлення в процесі самостійної підготовки до занять.

Оцінка «**задовільно**» виставляється здобувачеві вищої освіти, який показав знання основного матеріалу в обсязі робочої програми курсу, необхідному для професійної діяльності в сфері права, знайомому з основною літературою, рекомендованою робочою програмою курсу, проте припустився неточностей у відповіді або показав поверхневе знання матеріалу. Ця оцінка виставляється і у разі недостатньо аргументованого викладення матеріалу, недостатньо чітко і послідовно висловленої відповіді.

Оцінка «**незадовільно**» виставляється здобувачеві вищої освіти, який виявив істотні прогалини у знанні основного програмного матеріалу, що виражається у незнанні основних понять та положень навчального курсу, в невмінні пов'язати теоретичний матеріал з аналізом положень чинного законодавства, юридичної практики.

Орієнтовний перелік питань до заліку	<ol style="list-style-type: none">1. Поняття та значення спадкового права.2. Місце спадкового права в системі цивільного права.3. Принципи спадкового права.4. Поняття та зміст універсального спадкового правонаступництва.5. Підстави виникнення та припинення спадкових правовідносин.
---	---

6. Склад спадщини.
7. Час відкриття спадщини та його правове значення.
8. Місце відкриття спадщини та його правове значення.
9. Спадкування права на земельну ділянку.
10. Спадкування частки у праві спільної сумісної власності.
11. Спадкування права на вклад у банку (фінансовій установі).
12. Спадкування права на одержання страхових виплат (страхового відшкодування).
13. Спадкування права на відшкодування збитків, моральної школи та сплату неустойки
14. Діти спадкодавця, зачаті за життя та народжені після його смерті: спадково-правовий статус.
15. Правові підстави та порядок усунення спадкоємців від права на спадкування.
16. Поняття, ознаки та правова природа заповіту.
17. Форма заповіту.
18. Секретний заповіт.
19. Заповіт подружжя.
20. Заповіт з умовою.
21. Особливості посвідчення заповіту при свідках.
22. Підпризначення спадкоємця.
23. Заповідальний відказ (легат).
24. Заповідальне покладання.
25. Призначення виконавця заповіту.
26. Здійснення виконавцем заповіту своїх повноважень.
27. Механізм тлумачення заповіту спадкоємцями та судом.
28. Право на обов'язкову частку у спадщині та проблеми її визначення.
29. Проблемні питання зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині.
30. Скасування та зміна заповіту.
31. Поняття та умови спадкування за законом.
32. Перша черга спадкоємців за законом.
33. Друга черга спадкоємців за законом.
34. Третя черга спадкоємців за законом.
35. Четверта черга спадкоємців за законом.
36. П'ята черга спадкоємців за законом.
37. Порядок та правові підстави зміни черговості одержання права на спадкування за законом.
38. Поняття, правова мета та юридична характеристика договору про зміну черговості одержання права на спадкування за законом.
39. Спадкування за правом представлення.
40. Розподіл спадщини між спадкоємцями.
41. Здійснення спадкоємцем права на прийняття спадщини.

42. Правова природа строку для прийняття спадщини. Порядок визначення додаткового строку для прийняття спадщини.
43. Механізм застосування спадкової трансмісії. Трансмітент, трансмісар.
44. Поняття та способи відмови від прийняття спадщини.
45. Виконання спадкоємцями обов'язку задовольнити вимоги кредиторів спадкодавця.
46. Захист прав та інтересів кредиторів спадкодавця у сфері спадкового права.
47. Відумерлість спадщина. Поняття та порядок визнання спадщини відумерлою.
48. Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна.
49. Договір на управління спадщиною: поняття та юридична характеристика.
50. Процедура оформлення нотаріусом права спадкоємця на спадщину.
51. Поняття та правова мета спадкового договору.
52. Сторони спадкового договору.
53. Форма спадкового договору. Особливості посвідчення спадкових договорів.
54. Проблеми розірвання спадкового договору.

Рекомендована література (основна, додаткова), інформаційні ресурси в мережі Інтернеті

Основна

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
7. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01 липня 2010 р. № 2398-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>.
8. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01 липня 2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>
9. Про нотаріат: Закон України від 03 вересня 1993 р. № 3425-XII. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

10. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>

11. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затв. наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. №296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.

12. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 р. № 52/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 24 грудня 2010 р. № 3307/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text>.

13. Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, схвалені рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29 січня 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001323-09#Text>

14. Про судову практику у справах про спадкування: постанова Пленуму Верховного Суду України» від 30 травня 2008 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text>

15. Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 травня 2013 р. № 24-753/0/4-13. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13>

16. Правова доктрина України : у 5 т. / Нац. акад. прав. наук України. Доктрина приватного права України. Т. 3. Харків: Право, 2013. 760 с.

17. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / редкол.: В.Я. Тацій (голова), О.В. Петришин, Ю.В. Баулін та ін. Цивільно-правові науки. Приватне право. Т. 3. 2008. 640 с.

Додаткова

1. Спадкове право крізь призму судової практики: монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: Екус, 2021. 536 с.

2. Жилінкова І. В. Актуальні питання спадкового права України: матеріали до семінару. Харків: Ксилон, 2009. 340 с.

3. Печений О. П. Спадкове право. Харків: Фактор, 2012. 368 с.

4. Заїка Ю. О. Спадкове право в Україні: становлення і розвиток: монографія. 2-ге вид. Київ: КНТ, 2007. 288 с.

5. Рябоконт Є. О. Спадкове правовідношення в цивільному праві: монографія. Київ: Віпол, 2002. 266 с.

6. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 12: Спадкове право / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ФО-П Колісник А. А., 2009. 544 с.

7. Федорич І. Теоретико-правовий аналіз поняття «здійснення права на

спадкування» за Цивільним кодексом України. *Вісник Львівського університету. Серія Юридична*. 2012. Вип. 56. С. 285–291.

8. Кухарев О. Є. Теоретичні та практичні проблеми диспозитивності в спадковому праві: монографія. Київ: Алерта, 2019. 498 с.

9. Самойлова І. Спадковий договір: правова природа за законодавством України та країн Європи. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 54-59.

10. Спадкове право: Нотаріат. Адвокатура. Суд: наук.-практ. посіб. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, О. М. Клименко та ін.; за заг. ред. С. Я. Фурси. Київ: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2007. 1216 с.

11. Гузь Л. Є. Практика застосування спадкового права в судовій та нотаріальній діяльності. Харків: Право, 2015. 888 с.

12. Кухарев О. Є. Аналіз судової практики розгляду цивільних справ про спадкування. Київ: Алерта, 2019. 340 с.

13. Михайлів М. О. Правове регулювання відносин спадкування в міжнародному приватному праві: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 520 с.

14. Кухарев О. Є. Спадкове право України: підручник. Київ: Алерта, 2020. 362 с.

15. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гарнага проти України» від 16 травня 2013 р. (Заява № 20390/07). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_960#Text

16. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лазоріва проти України» (Заява № 6878/14) від 17 квітня 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d30

17. Рішення Європейського суду з прав людини в справі «Мамчур проти України» (Заява № 10383/09) від 16 липня 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a93#Text

18. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «М.Р. та Д.Р. проти України» (Заява № 63551/13) від 22 травня 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c87#Text

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://iportal.rada.gov.ua/>

2. Офіційний сайт Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua/>

3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>

4. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

5. Офіційний сайт Науково-дослідного інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАПрН України. URL: <https://ndi.academy/>